

HUDUDLARNING INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Ozodov Feruz

Qarshi Davlat Universiteti, Iqtisodiyot kafedrası

Annotatsiya: Ushbu ilmiy maqolada O‘zbekiston Respublikasining hududlarida investitsiya muhitini yaxshilash va hududiy investitsion jozibadorlikni oshirishning zamonaviy iqtisodiy, institutsional hamda raqamli mexanizmlari tadqiq etilgan. Hududlar o‘rtasidagi iqtisodiy tengsizlikni kamaytirish, xorijiy va mahalliy sarmoyalarni samarali jalb etish, "yashil" va raqamli texnologiyalardan foydalanish orqali investitsion muhitni takomillashtirish yuzasidan ilmiy-amaliy taklif hamda tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: hududiy iqtisodiyot, investitsion jozibadorlik, investitsion muhit, sarmoya jalb qilish, yashil investitsiyalar, raqamli platformalar, DXSH, institutsional mexanizmlar.

1. KIRISH

Bugungi kunda jahon iqtisodiyotida ro‘y berayotgan globallashuv va shiddatli raqobat sharoitida har bir mamlakat hamda uning alohida hududlari barqaror iqtisodiy o‘sishni ta‘minlash, yangi ish o‘rinlarini yaratish hamda aholi turmush darajasini oshirish uchun investitsiyalarni faol jalb etishga intilmoqda. O‘zbekiston Respublikasining "O‘zbekiston – 2030" strategiyasida hududlarni mutanosib rivojlantirish, ularning sanoat va xizmat ko‘rsatish salohiyatini to‘liq safarbar etish hamda to‘g‘ridan-to‘g‘ri xorijiy investitsiyalar hajmini keskin oshirish ustuvor iqtisodiy maqsad sifatida belgilangan.

Hududlarning investitsion jozibadorligi – bu muayyan hududda kapital mablag‘larni joylashtirish va samarali tadbirkorlik faoliyatini yuritish uchun ob‘ektiv mavjud bo‘lgan obro‘-e‘tibor, ob‘ektlar, resurslar, infratuzilma va institutsional muhit majmuidir. Biroq, ko‘plab rivojlanayotgan mamlakatlarda bo‘lgani kabi, mamlakatimizda ham hududlar o‘rtasida investitsiyalarni jalb qilish salohiyati va darajasida sezilarli tafovutlar saqlanib qolmoqda. Markaziy hududlar va yirik shaharlarda sarmoyaviy faollik yuqori bo‘lgani holda, chekka va resurs imkoniyati nisbatan cheklangan tumanlarda investitsiya oqimi yetarli darajada emas.

Shu munosabat bilan, hududlarning investitsion jozibadorligini baholashning zamonaviy usullarini joriy etish, investorlar uchun raqamli va shaffof ekotizim yaratish hamda har bir hududning nisbiy ustunliklariga tayanuvchi innovatsion mexanizmlarni takomillashtirish dolzarb ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

2. MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Hududiy iqtisodiyot va investitsiya muhitini shakllantirish muammolari xalqaro va mahalliy iqtisodchi olimlar tomonidan keng o'rganilgan. Xususan, R. Lucas va P. Krugman kabi taniqli iqtisodchilar o'zlarining yangi iqtisodiy geografiya nazariyalarida investitsiya kapitalining ma'lum bir hududda to'planishi (agglomeration effect) va infratuzilmaning rivojlanganlik darajasi o'rtasidagi bog'liqlikni asoslab berganlar. M. Porter esa hududiy klasterlar va unumdorlik omillarining investitsion raqobatbardoshlikni oshirishdagi o'rnini alohida ta'kidlaydi.

MDH va mahalliy olimlardan A.V. Vaxabov, Sh.A. Xoshimov, Sh.Sh. Shodmonov, N.X. Xaydarov hamda T.S. Rasulevlar O'zbekiston sharoitida investitsion muhitni institutsional isloh qilish, hududlarning investitsiya salohiyatini ko'p omilli indekslar orqali baholash hamda davlat-xususiy sherikligini rivojlantirish masalalariga bag'ishlangan ilmiy izlanishlar olib borishgan. Shunga qaramay, zamonaviy raqamlashtirish (GovTech), "yashil" iqtisodiyot va ESG (Environmental, Social, Governance) standartlari sharoitida hududiy investitsion jozibadorlikni oshirishning integratsiyalashgan mexanizmlari kompleks tadqiqotlarni talab etmoqda.

3. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqotda tizimli va qiyosiy tahlil, mantiqiy va strukturaviy yondashuv, statistik guruhlash, induksiya va deduksiya hamda ekspertiy baholash usullaridan foydalanildi. Tadqiqot ob'ekti sifatida O'zbekiston Respublikasi hududlarining investitsiya faoliyati va investitsion jozibadorlik omillari olindi. Tadqiqot jarayonida O'zbekiston Respublikasi Prezidentining farmon va qarorlari, O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika agentligi ma'lumotlari va xalqaro moliya tashkilotlarining hisobotlari tahlil qilindi.

4. TAHLIL VA NATIJALAR

Tahlillar ko'rsatishicha, hududning investitsion jozibadorligi faqatgina mavjud xomashyo resurslari yoki geostrategik joylashuvi bilan emas, balki bir qator zamonaviy institutsional va texnologik omillar bilan belgilanadi. Hududlarning investitsion jozibadorligini oshirishning zamonaviy mexanizmlari bir-biri bilan uzviy bog'liq bo'lgan 4 ta asosiy blokdan iborat (1-jadval).

1. Raqamli institutsional mexanizm	• Investorlar uchun 'Bir darcha' raqamli portali • Hududiy interaktiv investitsiya xaritasi • Elektron litsenziyalash va ruxsatnomalar	Byurokratiyani 60-70% ga kamaytirish, bitim xarajatlarini qisqartirish
------------------------------------	--	--

2. Moliyaviy mexanizm	• Tabaqalashtirilgan soliq va bojxona imtiyozlari • Hududiy investitsiya jamg'armalari • DXSH va venchur moliyalashtirish	Xususiy va xorijiy kapital oqimining 1.5-2 baravar oshishi
3. Infratuzilmaviy va klaster mexanizmi	• Maxsus iqtisodiy va kichik sanoat zonalar • Logistika va muhandislik-kommunikatsiya tarmog'i • Sanoat va xizmat ko'rsatish klasterlari	Mahsulot tannarxini pasaytirish va eksport salohiyatini oshirish
4. ESG va 'Yashil' mexanizm	• Qayta tiklanuvchi energiya manbalarini joriy etish • Ekologik barqaror loyihalar va 'yashil' obligatsiyalar • Korporativ ijtimoiy mas'uliyat	Xalqaro 'yashil' fondlar va mas'uliyatli investorlarni jalb qilish

1-jadval. Hududlarning investitsion jozibadorligini oshirishning zamonaviy mexanizmlari tizimi

Tadqiqotlar ko'rsatishicha, hududlarning investitsion jozibadorligini oshirishda quyidagi zamonaviy yo'nalishlarni amaliyotga chuqur joriy etish talab etiladi:

Birinchidan, Raqamli investitsiya xaritalari va sub-milliy indekslar. Investor uchun eng birinchi omil – bu ma'lumotlarning ochiqligi va shaffofligidir. Har bir tuman va shahar bo'yicha yer uchastkalari, bo'sh binolar, muhandislik kommunikatsiyalariga ulanish quvvatlari hamda mehnat resurslari haqidagi ma'lumotlarni real vaqt rejimida aks ettiruvchi interaktiv geoportalni yaratish zarur. Shuningdek, hududlarning 'Investitsion jozibadorlik indeksi' (Sub-national Investment Attractiveness Index)ni har chorakda hisoblab borish va natijalarni ochiq e'lon qilish hududiy hokimliklar mas'uliyatini oshiradi.

Ikkinchidan, Tabaqalashtirilgan (differensial) rag'batlantirish tizimi. Hududlar o'rtasidagi iqtisodiy tengsizlikni qisqartirish uchun investitsiya salohiyati va infratuzilma rivojlanishi past bo'lgan (4 va 5-toifadagi) tumanlarga sarmoya kirituvchi investorlar uchun soliq imtiyozlari, yer solig'i va mol-mulk solig'i stavkalarini yanada pasaytirish hamda infratuzilma xarajatlarini davlat hisobidan qisman qoplash mexanizmini kengaytirish lozim.

Uchinchi dan, Davlat-xususiy sheriklik (DXSH) hamda hududiy loyihalarni klasterlashtirish. Hududiy infratuzilmani (yo'llar, suv ta'minoti, chiqindilarni qayta ishlash, energetika ob'ektlari) modernizatsiya qilishda DXSH modelini faol qo'llash zarur. Bu nafaqat davlat byudjeti yukini kamaytiradi, balki xususiy sektorning boshqaruv samaradorligini joriy etadi.

5. XULOSA VA TAKLIFLAR

O'tkazilgan tadqiqot va tahlillar shuni ko'rsatadiki, hududlarning investitsion jozibadorligini oshirish an'anaviy ma'muriy usullardan zamonaviy bozor va raqamli mexanizmlarga o'tishni talab etadi. Hududlarda investitsion muhitni tubdan yaxshilash va xalqaro hamda mahalliy investorlar ishonchini mustahkamlash maqsadida quyidagi amaliy takliflar ilgari suriladi:

1. Tuman va shaharlar kesimida 'Yagona raqamli investitsion ekotizim'ni yaratish, yer ajratish va infratuzilmaga ulanish jarayonlarini inson omilisiz, to'liq avtomatlashtirilgan shaklga o'tkazish;

2. Har bir hududning o'ziga xos nisbiy ustunliklari (xomashyo, mehnat resurslari, geostrategik joylashuv) asosida 'Hududiy investitsion takliflar paketi' (Investment Teasers)ni ishlab chiqish va xalqaro platformalarda targ'ib qilish;

3. Hududlarda 'Yashil' investitsiya standartlarini (ESG) joriy etish, qayta tiklanuvchi energiya manbalaridan foydalanuvchi korxonalarga qo'shimcha imtiyozlar tizimini yo'lga qo'yish;

4. Hududiy kadrlarni tayyorlash va qayta tayyorlash tizimini investorlar ehtiyojlariga moslashtirish, oliy ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish korxonalari o'rtasida integratsiyani kuchaytirish;

5. Tuman va shahar hokimlarining investitsiya bo'yicha o'rinbosarlari faoliyatini baholashda jalb qilingan to'g'ridan-to'g'ri investitsiyalar hajmi va yaratilgan barqaror ish o'rinlari bo'yicha KPI (Key Performance Indicators) ko'rsatkichlarini qat'iy belgilash.

6. FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risidagi PF-158-son Farmoni.

2. Vaxabov A.V., Xajibakiyev Sh.X., Muminov N.G. Xorijiy investitsiyalar. O'quv qo'llanma. – T.: Moliya, 2021. – 320 b.

3. Xoshimov Sh.A. Hududlar iqtisodiyoti va investitsiya muhitini rivojlantirish masalalari. // Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar ilmiy elektron jurnali. – 2022. – № 4. – B. 45-52.

4. Rasulev T.S. Hududlarning investitsion jozibadorligini baholash va uni oshirish omillari. Monografiya. – T.: Fan va texnologiya, 2020. – 180 b.
5. Krugman P. Increasing Returns and Economic Geography. // Journal of Political Economy. – 1991. – Vol. 99, No. 3. – Pp. 483-499.
6. Porter M.E. Competition and Regional Development. // Economic Development Quarterly. – 2003. – Vol. 17, No. 4. – Pp. 315-327.
7. O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika agentligi ma’lumotlari (www.stat.uz).
8. O‘zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi rasmiy axborot portali (www.miit.uz).